

söyleşi

CEM AKAŞ

Editör ciddiye alınmaktan başka bir şey istemez.

İyi bir editör, kitapla ilgili her şey konusunda bilgi, fikir ve söz sahibi olmalı bence. Kâğıt bilmeli, baskı bilmeli, font bilmeli, ebat-forma hesabı bilmeli, maliyet ve kârlılık hesaplamayı bilmeli, sosyal medya bilmeli, ilan metni yazmayı bilmeli, tabii ki tasarım da bilmeli.

CANSU CANSEVEN
Fotoğraf Esra Özdoğan

Müjdeyi vererek söze başlayayım istiyorum: *Notos*'un bu sayısından itibaren editörlük üzerine düşündüğümüz, editörlüğü tartıştığımız, editör kararlarını sorguladığımız ve sorgulatmaya çalıştığımız bir söyleşi dizisine başlıyoruz. Türkçenin sınırlarını, Türkçede doğru bildiğimiz yanlış kullanımları, öz Türkçe-eski Türkçe ayrımından bu yana değişen ya da eskiyen kelime tercihlerini, vazgeçemediğimiz bağlaçları, birbirinin yerine kullandığımız kavramları Türkçe üzerine kafa yoranlarla tartışacağız. İlk olarak Can Yayınları Genel Yayın Yönetmeni Cem Akaş'la bir araya geldik. Bugüne kadar farklı yayınevlerinde editör, yayın yönetmeni, yayın danışmanı, yayın yönetmeni yardımcısı olarak çalışan, çeşitli dergileri ve kitap dizilerini yöneten yazar, çevirmen ve editör Cem Akaş'la editörlük kurumunu ve türlerini, Türkiye'deki ve dünyadaki yayıncılığı, editör beklentilerini ve müdahalelerini ve daha pek çok şeyi konuştuk. Sizi de sohbetimize ortak ederken Türkçe üzerine birlikte düşünmeye davet ediyoruz.

Tanımdan başlayalım isterseniz. Editörün işi nedir?

Editörlük dediğimizde aslında birbirine komşu ama yetkinlikler açısından birbirinden eni konu farklı bir iş yelpazesinden söz ediyoruz. Bu işlerin bir kısmını, bazen hepsini tek bir kişinin yaptığı olur, ama yayıncılık endüstrisinin gelişmişliğine paralel olarak bu işler normalde ayrı ayrı insanlar tarafından yapılır. Kısaca sayayım:

Temel metin editörü: Teknik dil kullanımı odaklı bir çalışma yapar. Düzeltmenliğe yakın olsa da yazım hatalarının ötesinde, dilin iç mantığının koruyucusudur.

Örnek:

Alelacele üstümü değiştirip yukarı çıktım, koridordaki dolaplardan birinin altında gizlenen *eadde sokak* kedisini süpürge ucuyla dürterek balkondan dışarı kovaladım. İki hayvan evde kovalamaca oynarken mutfakta *ne var ne yok çoğu şeyi*¹ aşağı indirmiş, porselen ve cam eşya epeyce zarar görmüştü. Kızcağz şoktaydı, nere-

Yazarın kendisine özgü bir kullanım tarzı olabilir öte yandan – burası gri bir alandır, siz haklısınızdır ama yazar, “Ben bunu böyle söylemek istiyorum” diyebilir. Burada sonuç belli olmaz, duruma göre değişir.

deyse ağlayacaktı. Durup durup defalarca² teşekkür ediyordu bana...

¹ “ne var ne yoksa” her şey demektir.

² Gereksiz yineleme.

Yine de temel metin editörünün müdahalelerinin nihai olduğunu düşünmemek gerekir; çoğu zaman birer öneridir bunlar. Örneğin yazar diyebilir ki, “Ben özellikle cadde kedisini dedim, sokak kedisinden farklı bir sınıf aidiyeti atfetmek istedim” vs.

Örneğin genç yazarların büyük bir kısmı diyalog yazmayı çok kolay sanır, kendilerini kaptırıp on, on beş sayfa kesintisiz diyalog yazdıkları olur. Konuşanların kendine özgü bir sesinin olmadığı, hiçbir vuruculuğu olmayan, sıkıcı bir metin ortaya çıkar kaçınılmaz olarak.

Satır editörü: Temel metin editörünün yaptığı çalışmayı bir üst seviyeye çıkarır, anlam açık mı, metaforlar doğru mu, cümle çeşitliliği, paragraf yapısı, metin içi tutarsızlıklar, yinelemeler, dilin yalnız doğru değil aynı zamanda estetik kullanımı gibi şeylere bakar. “Türkçede böyle denmez” demeye teşne kişidir satır editörü. Bunu diyebilmek için Türkçede gerçekten esnek olan “deme biçimleri”ne iyice vâkıf olmak gerekir bir defa; siz bilmiyor olabilirsiniz ve pekâlâ öyle deniyor olabilir. Yazarın kendisine özgü bir kullanım tarzı olabilir öte yandan – burası gri bir alandır, siz haklısınızdır ama yazar, “Ben bunu böyle söylemek istiyorum” diyebilir. Burada sonuç belli olmaz, duruma göre değişir. Satır editörlüğünün en zor kısımlarından biri, sayfalar ilerledikçe yazarın hatalarına alışıp sağlıklar geliştirmemeyi becermektir. Bunun için de kulağımızın sürekli açık olması ve beyne sinyal göndermesi gerekir. Yoksa bir süre sonra, “Hakan’ın babası oğluna bıçağı uzattı”yı okuduğunuzda bunun, “Babası Hakan’a bıçağı uzattı” olması gerektiğini atlayıverirsiniz.

Örnek:

Dış kapıdan gelen tıkırtıyla uyandığımda gecenin geç bir vakti olmalıydı. İrkilmiştim. Uykumun en derin, en lezzetli

bölümü bıçak gibi kesilmiş, kalp atışlarının kulaklarıma vurmaya başlamıştı. Başımı yastıktan kaldırıp hiç kıpırdamadan gözlerimi bir süre odanın sessizliğine diktim, ortalığı kolaçan ettim¹ olağandışı bir şey olup olmadığını görmeye çalıştım. Dolunayın kurşun renkli cansız ışığı her nesneyi pıhtılaştırıran donukluğuyla bahçe kapısının camından ve tozlanmış pencereden oluk oluk içeri doluyor² içeri sızıyordu. Yatağımın üstüne boydan boyasına serilip ışıldayarak yorganımın engebeliğinde dolaşiyor, olanca parlaklığıyla çıplak duvarlarda yansıyıp çelimsiz odayı kendi egemenliğine sokuyordu.³ Bütün oda bu titrek, solgun ışığa teslim olmuş, eşyalar gerçekötesi, yepyeni bir kimliğe bürünmüştü. Çünkü yağmurdan artakalan nemli havanın soğuğu yatağıma işlemiş, pijamamın paçalarından vücuduma⁴ sızarak bütün bedenimi ıslak bir tül gibi sarmıştı. Kıvrıldığım yerde kıpırdamadan yatıyor, ıslak tülün nemini tenimin derinliklerinde hissediyordum.⁵

¹ Gözle ortalık kolaçan edilmez, gezmek gerekir.

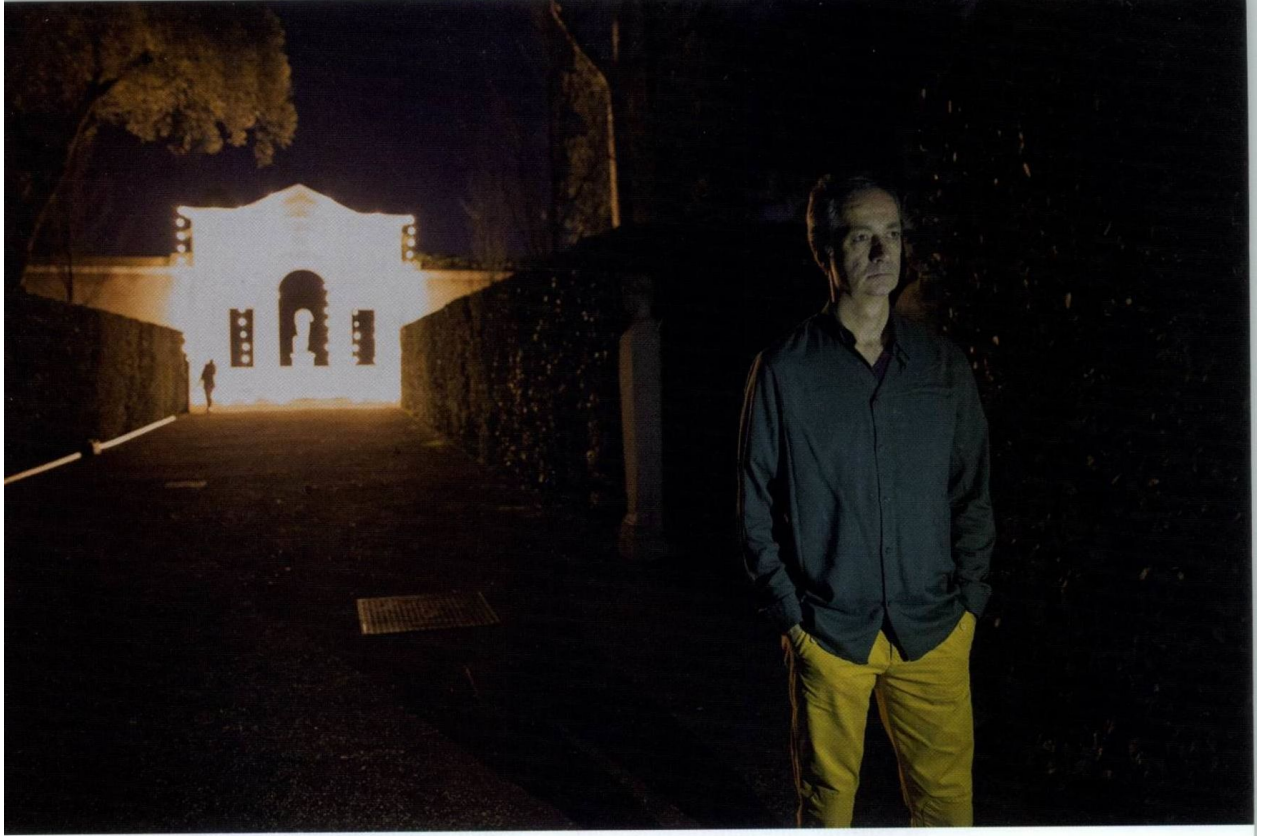
² Hatalı metafor.

³ Gereksiz edebilik çabası, çelişkili metafor kullanımı. Işık yatağına serilecekse dolaşamaz. Işık donuksa ışıdamaz ve parlak olmaz. Oda için “çelimsiz” sıfatı biraz zorlama. Bir sonraki cümle oda betimlemesi için yeterli.

⁴ Vücut - beden yinelemesi.

⁵ Gereksiz.

Geliştirici editör: Ayrıntılara değil kitabın bütününe bakar, kurgunun tümünü ele alır, karakterlerin gelişimini değerlendirir, çatışkılarını, sahneleme yapısını, metnin sesini, betimleme düzenini, ironi ve alegori gibi unsurları analiz eder, olay örgüsü ve daha spesifik olarak da “hikâye arki” dediğimiz

yapının sağlamlığını sorgular, öneriler geliştirir. Çok kapsamlı bir iştir bu çünkü karşınıza bin bir çeşit metin gelir, hepsinin ihtiyacı farklıdır. Örneğin genç yazarların büyük bir kısmı diyalog yazmayı çok kolay sanır, kendilerini kaptırıp on, on beş sayfa kesintisiz diyalog yazdıkları olur. Konuşanların kendine özgü bir sesinin olmadığı, gereksiz bir yığın ayrıntıya yer verilen, hiçbir vuruculuğu olmayan, sıkıcı bir metin ortaya çıkar kaçınılmaz olarak. Oysa diyalog bir metinde olay yerine yapılan canlı bağlantı gibidir, her saniyesine on bin dolar verdiğinizizi düşünmeniz gerekir, gerçekten bağlanmaya geçecek kısma bağlanmak gerekir.

Örnek:

Ben: Bak Lale, kaç aydır çıkıyoruz, üstelik ajansta da her gün birlikteyiz, ancak daha baş başa oturup doğru düzgün bir kez konuşamadık, hep zamanın az, hep eve yetişmen gerek.

Lale: Ben ne yapayım, evden izin alamıyorum işte, annem sürekli dır dır ediyor...

Ben: Ama Lale, bu ilişki ciddi bir ilişki, birbirimizi daha yakından tanımamız gerek.

Lale: Biliyorum...

Ben: Biliyorsun ama...

Lale: Elimden bir şey gelmiyor, tek çare bir an önce nişanlanmak. Nişanlanıp ilişkimize resmiyet kazandırmak.

Ben: Tamam ama birbirimizi daha tanımıyoruz ki...

Lale: Evet doğru. Zaten ben de bu yüzden nişanlanalım diyorum işte...

Ben: Yani?..

Lale: Nişanlanırsak annem seninle akşamları çıkmama izin verir, biz de birbirimizi daha iyi tanırız. İstedğin de o değil mi?

Ben: Peki şimdi ne yapmam gerekiyor?

Lale: Gelip beni ailemden istemeniz gerekiyor, bizim aile geleneklere çok bağlıdır.

...

Ben: Bak Lale, niçin böyle gereksiz işlere kafa patlatıyoruz, birbirimize kendi aramızda birer nişan yüzüğü takarız olur biter..

Lale: Ay, saçmalama...

Ben: Neden olmasın?

Lale: Olmaz...

Ben: Lale, niçin gereksiz yere zorluk çıkarıyorsun?

Lale: Hiç de gereksiz yere zorluk çıkarmıyorum, ailemi çiğneyemem ben. Onlardan

Oysa diyalog bir metinde olay yerine yapılan canlı bağlantı gibidir.

Editör kendisini yazar sanmamalı, özellikle geliştirici editörlük yapıyorsa. Bazen metnin havasına kendinizi çok kaptırabilirsiniz, hatayı görmekle kalmaz nasıl düzeltilmesi gerektiğini de net olarak görüyor olabilirsiniz, ama ne kadar baştan çıkarıcı olsa da metni kendiniz yazmaya kalkmamalısınız.

izinsiz nişanlanmam demek onları reddetmem demektir. Anlamıyor musun?..

Ben: Tamam da elimden gerçekten başka bir şey gelmiyor.

Lale: Beni seviyorsan mutlaka bir çözüm bulursun.

“Bak Lale, kaç aydır çıkıyoruz, daha baş başa oturup doğru düzgün bir kez konuşamadık, hep zamanın az, hep eve yetişmen gerekiyor,” dediğimde Lale'nin sol kaşları kalktı. Bu iyiye işaret değildi.

“Ne yapayım, annem dırıldır ediyor her seferinde, bıktım ben de yalan uydurmak. Sana kolay tabii, her gece evde neler çektiğimi bilmiyorsunuz...” Gözleri dolacak gibiydi. Gözleri dolmadan bir şeyler yapmazsam işim bitikti.

“Yavrucum ben de bayılmıyorum bu kaçıncı, onu diyorum zaten.”

Dimdik bana baktı, sonra yerde bir noktaya sabitlendi.

“Söylesene aklındakini,” dedim.

“Biz hiç nişanlanmayacak mıyız?”

Ani bir hamleydi.

“Nişanlanmak mı istiyorsun?” diyebilirdim sadece.

“Nişanlansak annem sakinleşirdi, biz de rahat ederdik, sende bile kalabilirdim.”

“Tamam,” dedim, “nişanlanalım.” Alt tarafı bir yüzük, diye düşündüm. Tabii ki yanılıyordum.

“Ciddi misin?” diye sordu gözleri ışıltı-yarak. “Ne zaman geleceksiniz?”

“Kim?”

“Sizinkilerle sen, nasıl kim?”

“Biz kendi aramızda yapsak şu işi, alt tarafı bir yüzük,” diyerek şansımı bir kez daha denedim. Bu kez gerçekten ağlamaya başladı.

Her şey çok açık ve kolaydı: Annemle babamla gidip kız isteyecek, aile tanışması

azabına göğüs gelecek, nişan yüzüğü takacak, tanıdığım kızla nişanlanmak yerine, nişanlandığım kıza tanımaya çalışacaktım. Babamlar da öyle yapmıştı herhalde; çok nostaljik olacaktı.

Bu tür müdahalelerde bulunmak kolay değil. Her şeyden önce sizin editör olarak bu müdahalelerde bulunacak yetkinliğinizin olması lazım, bunu da yazarın tanınması lazım, çünkü metin onun metni. Burada işin içine insan ilişkisi giriyor; editör, yazarı ikna eden kişidir ve bunu deneyimine dayanarak ama aynı zamanda tatlı dilinden yararlanarak, nereye kadar gidebileceğini ve nerede durması gerektiğini bilerek/sezerek yapar. Bu ilişki her yazar-editör ikilisinde aynı şekilde yürümez, dengeler hep yeniden kurulur, bazen hiç yürümediği de olur. Benim yıllar içinde öğrendiğim şey şu oldu: Editör kendisini yazar sanmamalı, özellikle geliştirici editörlük yapıyorsa. Bazen metnin havasına kendinizi çok kaptırabilirsiniz, hatayı görmekle kalmaz, nasıl düzeltilmesi gerektiğini de net olarak görüyor olabilirsiniz, ama ne kadar baştan çıkarıcı olsa da metni kendiniz yazmaya kalkmamalısınız, çözümü siz bulmalısınız. Hatanın ne olduğunu, çözümün nerede olabileceğini söylemeniz yeter; çözümünü o yöne bakan yazar bulmalı.

Genellikle gazete ve dergilerde, kurgudışı kitaplar basan yayınevlerinde çalışan bilgi kontrol editörleri vardır, aslında kurgusal metinlerde de böyle bir kontrol çok gerekli olabilir. 12 Eylül 1980 metinde dendiği gibi salı gününe mi denk geliyordu, o sıradaki başbakan gerçekten gözlüklü müydü, İstanbul'da hava yağmurlu muydu, Turgut Uyar'ın “Geyikli Gece”si yayımlanmış mıydı, vatıklar kullanıma girmiş miydi, Beşiktaş-Bebek arasında trolleybüs çalışıyor muydu gibi şeylere bakmak gerekir hep, yaza-

Her şeyden önce sizin editör olarak bu müdahalelerde bulunacak yetkinliğinizin olması lazım, bunu da yazarın tanınması lazım, çünkü metin onun metni.

ra güven olmaz. İyice uzmanlık gerektiren metinler de olabilir –tarihi romanlar, teknik ayrıntılar vs.– bunları editör de bilemeyebilir, yayınevi dışından konunun uzmanı bir okutman bu görevi üstlenir. Bunun dışında yayıncılık faaliyetinin biçimlenişi açısından da editörlük çalışmasını tanımlamak mümkün. Metnin üzerinde çalışan editörlerden farklı olarak bazı editörler aynı zamanda yayınevine yeni yazarlar kazandırır, gelen dosyaları değerlendirir, yayımlanacak kitapların satış ve pazarlama stratejilerinin geliştirilmesine destek verir, bazen kitabın gelmesini beklemeyebilir, istedikleri kitabı yazacak yazarı bulur ve yazdırırlar. Bu tür editörlerin hem burunları iyi kokular (iyi metni görünce tanır, dünyada neyin yazıldığını bilir, okurun nereye yöneldiğini takip eder vs.) hem de ticari bir faaliyet olarak yayıncılığın nasıl yapılacağı konusunda bilgi ve fikir sahibidirler.

Editörün görevleri ve sınırları, düzeltmeninkilerden hangi noktalarla ayrışır ve nelerdir?

Yukarıda kısaca anlatmaya çalıştım; aslında bir metin düzeltmene geldiğinde artık üzerinde editörlük çalışması gerektirmiyor

olmalı. Düzeltmeni editör olarak da çalışmak zorunda bırakmak hem iş verimini hem de kalitesini düşürüyor, çünkü düzeltmenin odaklanması gereken şey anlam değil şekil. Tabii ki bazı durumlarda bir yazım biçiminin hatalı olup olmadığına karar verebilmek için bağlamı bilmek gerekir ama düzeltmenin püf noktası işaretlere odaklanmak, anlamı takip etme dürtüsüne karşı koyabilmek. Karşı koyamazsanız hikâyeye kapılıp gidiyorsunuz, gözünüzü hatayı kendiliğinden düzeltip okuyor.

İdeal durumu böyle tarif edebiliriz belki ama pratikte bu pek böyle olmuyor. Metni son okuyan kişi olarak düzeltmen son kalite kontrol sorumluluğunu da ister istemez hissediyor, editörün atladığı pek çok şeyi görüyor. Böyle olduğunda düzeltme metni soru işaretleriyle bezeli bir biçimde editörüne geri gidiyor, editör kendi işini bu sefer eksiksiz yapıyor, ardından düzeltmenin düzeltmeleri işleniyor. Bu da şu demek – düzeltmenlerde de bir miktar editörlük vasfı olması gerekiyor. Zaten bazı düzeltmenler de zaman içinde editörlüğe geçiş yapıyor.

Dört farklı ilişki üzerinden öncelikle şunu sormak isterim: Editör, çevirmenden ne ister?

Bazı durumlarda bir yazım biçiminin hatalı olup olmadığına karar verebilmek için bağlamı bilmek gerekir.

Çevirmenin kaynak dili çok iyi bilmesi, metnin dönemine ait kültürel göndermelere aşina olması yetmez, Türkçe yazmayı da biliyor olması gerekir, yarı yazar olmalıdır diyebilirim. Türkçenin kendine has özelliklerini, başka dillerde olmayan yanlarını kullanmayı da bilmek gerekir.

Ülkeden ülkeye, yayınevinden yayınevine değişebilir bunun cevabı. Ben çevirmenden hem doğru hem de iyi çeviri isterim, yani yapı ve anlam olarak kaynak metni mümkün olduğunca değiştirmeden aktaracak ama aynı zamanda bunu Türkçenin estetiğine uygun biçimde yapacak, lezzeti olacak. Çevirmenin özellikle yazarın tercihleri hakkında düşünmesini ve Türkçede benzer tercihler yapmasını beklerim – yazar kendi dilinde bir anlamı aktarıırken çeşitli alternatiflere sahiptir genellikle, diğerlerini değil de bunu seçmiştir, çevirmen de bunu gözetmelidir çevirisinde. Metnin Türkçe yazılmış olduğu hissine kapılmak istemem çoğu zaman, çeviri mesafesini ararım; gereksiz yerelleştirme, ağza uydurma çabası beni rahatsız eder. Çevirmenin kaynak dili çok iyi bilmesi, metnin dönemine ait kültürel göndermelere aşina olması yetmez, Türkçe yazmayı da biliyor olması gerekir, yarı yazar olmalıdır diyebilirim. Türkçenin kendine has özelliklerini, başka dillerde olmayan yanlarını kullanmayı da bilmek gerekir. Örneğin rivayet kipi; özgün dilde “Söylenenlere göre John o gün pazara gitti”nin Türkçesi aslında “John o gün pazara gitmiş” olmalı, İngilizcede bu kip olmadığı için yazar kullanamamış, o yüzden birebir çevirmemek gerekir. Bir başka örnek de Türkçenin eklemli yapısından kaynaklanıyor; bazen uzun bir ifadeyi birebir çevirmeye gerek kalmayabiliyor, tek bir sözcük o ifadenin yerini tutabiliyor. Abartılı bir örnek: “*At the moment when he seemed to be on the verge of being able to come back*”’i Türkçeye “dönebilecekmişçesineyken” diye çevirebiliriz. Burada lezzet meselesine döneyim: Çevirmenin lezzeti yine de yazarın lezzetini örtmemelidir. Özellikle gerçekten yazar olan çevirmenlerde görülebilen bir sakınca bu: Örneğin Samih Rifat çok iyi bir çevirmendir, kendi kalemi de çok iyidir, ama 18. yüzyıl yazarlarını da 20. yüzyıl yazarlarını da, gençleri de yaşlıları da çevirdiğinde hepsi Samih Rifat gibi yazar. Çevirmen kendi dilini, çevirdiği yazara göre esnetebilmeli, ona öykünebilmeli, onun kendi dilinde yarattığı etkinin bir benzerini Türkçede yaratabilmelidir.

Editör, yazardan ne ister?

Metnin iyiliği için çalıştığına inanmasını. Bence en önemlisi bu. Editör kendisinin ne kadar iyi bir yazar olduğunu, edebiyattan ne

kadar anladığını, Türkçeye nasıl da hâkim olduğunu, en iyi kurguyu kendisinin yaptığını kanıtlamaya çalışmıyorsa, yazarla sidik yarıştırmıyorsa, yazar da editörün eleştirilerini, sorularını, müdahalelerini açık bir zihinle karşılamalı ve değerlendirmeli. İyi bir editör her yazar için bir lütuftur ama editör ciddiye alınmaktan başka bir şey istemez.

Editör, yayınevinden ne ister?

Bazı durumlarda yazar-editör-yayınevi üçgeninin köşeleri arasında gerilim oluşabiliyor. Yazar ve editör arasında kan uyuşmazlığı olduğunda yayınevi hakemlik rolünü üstlenmek zorunda kalabiliyor. Editör tabii ki yayınevi onun arkasında dursun ister ama yayınevi de yazarını kaybetmek istemeyebilir. Aynı şeyi yazar da isteyebilir, “Gönderin bunu, bana başka editör verin” diyebilir. Benzer şekilde yazarın yayınevinden beklentileri gerçekçi olmayabilir, yayınevinin yazardan talepleri olabilir, editör arada kalabilir.

Editör, okurdan ne ister?

İyi okur olmasını, iyi kitap talep etmesini, iyi kitabın değerini bilmesini.

Can Yayınları özelinde dizi editörlüğü meselesini de konuşmak isterim. Bu yöntemle aslında dizi editörlerinin sorumlulukları da arttı, editörlerden pek çok alana hâkim olması bekleniyor diyebiliriz. Hem dizi editörlüğünü anlatıp hem de bunun verimli olup olmadığını paylaşmak ister misiniz?

Can Yayınları kadar uzun bir süredir faal olan ve bu faaliyeti bu kadar kapsamlı bir biçimde gerçekleştiren yayınevlerinde tek bir yayın yönetmeninin her şeye hâkim olması beklenemez. Bunun yanı sıra, editörlerin de yalnızca metin teknisyeni olarak çalışması, onların potansiyellerine ve gelişmelerine yönelik bir haksızlık bence. Can’da uyguladığımız sistemde yönetici editörler, kendi dizilerinin her şeyinden sorumlu, yayın programının oluşturulmasından tasarıma, yıllık bütçe yapımından satış ve pazarlamaya. Elbette yayınevinin yayın koordinasyonu, mali işler, tasarım, satış ve pazarlama gibi konularda uzmanlaşmış kadroları var, dolayısıyla yönetici editör bu işleri bizzat yapmaktan ziyade yönetiyor, yönlendiriyor, sorumluluğunu üstleniyor, inisiyatif alıyor. Bu sayede dizisi kimlik kazanıyor, yayın politikası netleşiyor, kitaplar birbirleriyle daha iyi konuşuyor, dizi büyüyor, derinlik kazanıyor. Yayın kuruluşunun işleyişi açısından da çok daha verimli

bir sistem bu: Dikkati kolay dağılan, büyük resmi görmesi her zaman kolay olmayan bir yapıdır yayın kurulu, üyelerinin tamamı yayınevi içinden olsa bile. Bu kurulda dizisini savunan, hedeflerini anlatan bir yönetici editör olması çok avantajlı. Yayınevinin bütününe baktığımızda da yıl sonunda hangi alanda ilerlediğimizi, hangi alanda geri kaldığımızı çok daha kolay görebiliyoruz, ertesi yıl neler yapacağımız da neredeyse kendiliğinden ortaya çıkıyor. Burada genel yayın yönetmenine ve yayınevinin diğer yöneticilerine de görev düşüyor tabii – sorumluluk alanları çok daha fazla keşiliyor, bu keşişimlerin de iyi yönetilmesi gerekiyor.

Editör kapak konusunda, tasarım konusunda da söz sahibi olmalı mı sizce? Buna yanıtınız evet ise editörler bu konuda kendilerini nasıl geliştirmeliler?

İyi bir editör, kitapla ilgili her şey konusunda bilgi, fikir ve söz sahibi olmalı bence. Kağıt bilmeli, baskı bilmeli, font bilmeli, ebat-forma hesabı bilmeli, maliyet ve kârlılık hesaplamayı bilmeli, sosyal medya bilmeli, ilan metni yazmayı bilmeli, tabii ki tasarım da bilmeli. Yazmayı, çeviri yapmayı, editörlük yapmayı nasıl öğreniyorsak tasarım da öyle öğreniliyor bence – neler yapıldığını (dünyada ve Türkiye’de) çok iyi takip ederek, iyi tasarımı kötüsünden ayıran unsurlara kafa yorarak, iyi bir tasarımcıyla birebir çalışarak. Bütün bunlar neden gerekli, eğer editör bizzat tasarım yapmayacaksa? Şundan: Çoğu durumda tasarımcı, tasarlayacağı kitabı baştan sona okuma, hakkında geniş geniş düşünme, evirip çevirme, üzerine yazılanları bulup okuma şansına sahip olmuyor. Editör kitabı ona nasıl ve ne kadar anlatıyorsa bilgisi o kadar oluyor; bu bilgidен bir imge yaratması lazım. İmgenin pek çok bileşeni var – tarz, dönem, ruh, renk, karakter ve olay bilgisi gibi. Dolayısıyla tasarımcının istediği bilginin bir kısmı metinde var olan bilgi, bir kısmı da editörün vermesi gereken imge diline aktarılmış bilgi. Editör, tasarımcının nasıl bir imge dünyası içinde çalışması gerektiğini çok iyi tanımlayabilmeli, o dünya içinde de ne tür imgeleri çekip çıkarabileceğini anlatabilmeli. En basitinden, “Kapakta ev olsun” demekle bitmiyor iş – illüstrasyon mu fotoğraf mı, eski mi yeni mi, zengin mi yoksul mu, kırda mı kentte mi, tek başına mı kalabalıkta mı, insan var mı yok mu,

gündüz mü gece mi... Romanın konusunu uzun uzun anlatmak yerine, bu romanı en iyi temsil edecek imgenin bir ev olduğu kararını verebilmek, o evi de tarif edebilmek bir tasarım bilgisidir; tasarımcının işini en çok kolaylaştıran editör de bu bilgiye sahip editördür.

Bunun bir sonraki aşaması, tasarım alternatifleri arasında karar vermeyi ya da tasarıma revizyon vermeyi içerir. Burada da editörün tasarım bilmesinin büyük faydasını görüyoruz – neyin olmadığını ve değişmesi gerektiğini, nasıl değişeceğini tasarımcıya gerekçeleriyle tarif edebilmesi, “Ben beğenmedim”den öteye geçebilmesi gerekir editörün. Nihai tasarımın seçimi aşamasında ben yayınevinin diğer birimlerinin de görüşünü almaktan yanayım – koordinasyon ne diyor, satış ne diyor, pazarlama ne diyor, diğer editörler ne diyor bilmek isterim. Büyük görüş ayrılıkları çıkar bu süreçte, ama bu bilgi iyidir, bunu tartışmak da iyidir; satış sorumluları, satacakları kitabın kapağı hakkında söz sahibi olmalı örneğin, çünkü okurun ve kitapçının o kapağa nasıl tepki vereceğini en iyi onlar biliyor. Bu satışın her zaman haklı olduğu anlamına gelmez ama tercihlerinin ve itirazlarının ciddiye alınması gerektiği anlamına gelir.

Tasarım konusunda az konuşulan şeylerden biri de yazar tercihleri. Bazı yazarlar tasarım işini büyük oranda yayınevine bırakır, bazı yazarlar kafalarında çok net bir tasarımla gelir, bazılarıysa ne istediğini tam bilmemekle birlikte ne istemediğini konusunda nettir. İşin bu yönünü yönetmek de editöre düşer; yazar-tasarımcı kısa devre yaptığında bazen sonuca daha hızlı varılır ama editörün devre dışı kalmasının da sakıncaları vardır.

Son on, on beş yılda yayımlanan kitap sayısında ciddi artış var, bunun yarısından fazlasının çeviri olduğunu düşünürsek sizce bu üretimi karşılayacak sayıda editör ve çevirmen var mı piyasada?

Başlık sayısı olarak baktığımızda gerçekten büyük bir artış görüyoruz ve bugün geldiğimiz noktada İspanya, İtalya gibi ülkelerle aynı kategorideyiz, Fransa’dan da pek uzak değiliz. Bu sayının yaklaşık üçte biri çeviri benim son gördüğüm istatistiklere göre. Bu çok ciddi bir oran tabii, Amerika’da yüzde 3-4 civarında örneğin. Nitelikli çevirmen ve editör açığımız çok fazla, Almanca, Fransız-

Editör, tasarımcının nasıl bir imge dünyası içinde çalışması gerektiğini çok iyi tanımlayabilmeli, o dünya içinde de ne tür imgeleri çekip çıkarabileceğini anlatabilmeli. En basitinden, “Kapakta ev olsun” demekle bitmiyor iş – illüstrasyon mu fotoğraf mı, eski mi yeni mi, zengin mi yoksul mu...

Dünyada da bizdekine benzer gelişmeler yaşandı, bağımsız kitapçılar ve küçük yayınevleri çok zorlandı, yeni kitapların satışı çok düştü; Avrupa'da çeşitli devlet destekleri gündeme geldi, ama toplam satışlar arttı. Bu yıl 2020'deki kadar olmasa da yüzde 2 civarında bir büyüme bekliyorum Türkiye'de.

ca ve İtalyanca gibi anadillerde bile; diğer Avrupa dillerinde durum daha da kötü, Asya-Afrika dillerine girmiyorum bile.

Bu durumun neticeleri nedir?

Kulak problemi yaratıyor bence asıl olarak. Yalnız okurda değil, yazarlarda da dil duygusunu zedeleyen bir şey. Buna ek olarak, kimi durumlarda iyi edebiyatın neden iyi olduğunu anlayamamayı da getirebiliyor. Dünyadaki çeşitliliği de hakkıyla izleyememiş oluyoruz.

Peki dünyada, özellikle de Amerika'da ve İngiltere'de yayıncılık anlamında neler oluyor? Bu artışlar ve değişiklikleri onlar nasıl izliyor?

Son dönemde herkes pandemiyle boğuşuyor malum. Dünyada da bizdekine benzer gelişmeler yaşandı, bağımsız kitapçılar ve küçük yayınevleri çok zorlandı, yeni kitapların satışı çok düştü; Avrupa'da çeşitli devlet destekleri gündeme geldi, ama toplam satışlar arttı. Bu yıl 2020'deki kadar olmasa da yüzde 2 civarında bir büyüme bekliyorum Türkiye'de. Pandemi dışında e-kitap ve sesli kitap epeydir olduğu gibi gündemde, ikisinin de ciddi pazar payı var, bunun nasıl büyüebileceği konuşuluyor. Ortak dertlerden biri Amazon elbette. Yeni dağıtım ve üretim teknikleri üzerine kafa yoruluyor. Okura onun için doğru kitapları önerecek, tanıtacak mekanizmalar iyice önemli oldu pandemi sonrasında, bunun için yapay zekâya dayanan app'ler geliştiriliyor. TikTok'ta #BookTok çok etkili oldu, gençler sevdikleri gençlik kitapları hakkında yorum videoları yüklüyor.

Son olarak, editörlüğe meraklılar için önerilebileceğiniz kitaplar ve tabii okurlar için önermek isteyeceğiniz kurmaca eserler var mıdır?

Necmiye Alpay'ın, Selahattin Özpallabıyıklar'ın, Semih Gümüş'ün editörlük kapsamındaki konulara giren kitapları var; çeşitli zamanlarda çeşitli dergilerde bu konuda değerli yazılar yayımlandı, ama editörlüğü hem teknik uğraş hem de bir kariyer olarak sistemli biçimde ele alan, yayıncılık ve kitap dünyası hakkında bilgi veren bir kitap bizde henüz yok gördüğüm kadarıyla. Yazma sanatı, dil, çeviri gibi konulardaki kitaplar da mutlaka yararlı olur.

Aşağıdaki sorulara kısa yanıtlarınızı, ihtiyaç duyduğunuzda gerekçelerinizle birlikte merakla bekliyoruz:

O mu, Bu mu?

• “Yaşımda” mı doğru mesela, “yaşında” mı?

Bu yaşımda hâlâ öyle şeylere şaşırıyorum. Elli üç yaşındayım.

• Metinlerdeki aşırı “bir” kullanımı sizi de rahatsız ediyor mu?

Evet. Aynı bağlaçların aşırı tekrarı da. Ben de yapıyorum, çok fazla “ama” kullanıyorum. Yazdıktan sonra bütün yeniden yazma faslı bitince bir de “ama” kontrolü yapmam gerekiyor.

• “Tüm” ve “bütün” kullanımları nasıl ayrışıyor sizce?

İsim olarak kullanıldığında “bütün” demek gerekir, sıfat olarak kullanıldığındaysa kullakla karar veriyorum, kuralı varsa da ben bilmiyorum.

• “Vazgeçtim” ifadesini “vaz mı geçtim” yapmak doğru mudur?

TDK'ya göre evet. Aç mı kaldı? Evet. Kayıp mı etti? Bence evet. Sabır mı etti? Hayır. Gide mi bildi? Hayır. Neye göre? Bilmem. Ama “pes mi edelim” ile “pes edelim mi” farklı bence – ilki bir itiraz, ikincisi bir teklif barındırıyor anlam olarak.

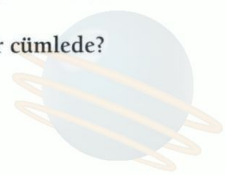
• “Yapıyor olacağım”, “gidiyor olacağım” gibi ifadeler yaygınlaşmaya başladı. Bunların kullanımıyla ilgili ne düşünüyorsunuz?

Kurumsal iletişimde bunun bir resmiyet derecesi olduğu sanılıyor, “gideceğim” demek basitlik de “gidiyor olacağım” beyaz yaka sofistikasyonu gibi geliyor insanlara. İlgi yok tabii. İşin kötüsü, gelecek zamanda süreklilik arz eden eylemler için bir zaman kipi gerekli, bu da o, ama kötüye kullanımın yaygınlığı yüzünden gerektiği yerde de kullanılmaz oluyor.

• “Çok canımı sıkıyor” mu? “Canımı çok sıkıyor” mu? Bu zarfları nasıl kullanmak gerekiyor?

Benim tercihim fiilden hemen önce kullanmak ama başkasında düzeltereğim bir şey de değil.

• Sıfatlar nasıl sıralanmalı bir cümlede?

İngilizcede nitelik, nicelik, yaş, renk, biçim, menşei, malzeme ve amaç şeklinde giden bir sıfat sıralaması var. Türkçede nasıl geliyor sizce?

Alman malı, eski mi eski, kol ağızları eprimiş, kırmızı yün kazak.

• **“İle”yi mümkün mertebe kendisinden önce gelen kelimeyle bağlamalı mı?**

Evet. “İse”yi de. “İdi”yi zaten bir tek altmış yaş üstü ayrı yazıyor artık.

• **Türkçede hangi durumlarda ünlem işareti kullanmalı? Önümdeki metinde ya da karşıdaki e-postada ünlem işareti gördüğümde ben çok huzursuz oluyorum. “Çok sevindim!” mesela, doğru bir kullanım mıdır?**

Ünlem, adı üstünde, ünleyerek söylenen sözlerden sonra kullanılır, heyecan, sevinç, korku ya da kızgınlık gibi duygu durumları sesimizi yükseltmemize neden olduğunda ya da uzaktaki birine seslenmek için bağırdığımızda bunun etkisini yazıya taşımaya yarar. “Buraya gel.” ile “Buraya gel!”i aynı şekilde okuyamayız, demek ki yazamayız da. Bir de şimdi “smiley” kullandığımız durumlarda kullanılan, ironi ya da komiklik belirten ünlem var; o da anlamı doğru iletmekte işe yarıyor. İfrat-tefrit meselesi bence, olur olmaz her yere kondurulmasından ben de rahatsız oluyorum ama tamamen yok edilmesine de karşıyım.

• **“İstırap” mı “ızdırıp” mı? Hangisi ve neden?**

Yanlış bilmiyorsam Arapça yazılışındaki sessiz harfler z-t-r-b, yani “ıztırab”. Türkçenin ünsüz uyumuna göre ya ıstırap ya da ızdırab olmalı, yumuşak ünsüzle bitemeyeceğine göre de ızdırab. Ben ilkinini kullanıyorum, ızdırab (ya da ızdırıp) iyice “arabesk” geliyor ama ikisi de uydurma sonuçta. 1970’lerde genel kullanım “ıstırap” şeklindeydi. Bazı sözcüklerin on yıllar içindeki git-gelini ilgiyle izliyorum. Ben ilkokuldayken “barsak” denirdi örneğin, “bağırsak” yanlıştı; “fanta-zı” doğru “fantezi” yanlıştı; “pantolon” doğru “pantolon” yanlıştı. TDK diyordu bunları. Ben “pantolon”u ısrarla kullanmıyorum, sözcük İtalyan komedisindeki Pantalone karakterinin giysisinden geliyor çünkü.

• **İngilizcedeki “if” kalıbından hareketle sormak istiyorum, illa “eğer”i kullanmalı mıyız?**

Yoo, çoğu durumda “ise” yeter de artar.

• **“Kendisiyle” ile “kendiyile” arasında nasıl bir fark var sizce?**

“Kendi” bir isim; öz, benlik, “self” demek; “kend” diye de bir şey yok, yani “kendi”deki “i” bir ek değil. Bu ışıktaki bakınca “kuyu” isminin iyeliklerini kuyum-kuyun-kuyusu şeklinde yaptığımız gibi, “kendi”yi de kendim-kendin-kendisi diye yapmamız gerekir. Durumu karıştıran şey şu, “o” denecek yer-

Türkçenin ünsüz uyumuna göre ya ıstırap ya da ızdırab olmalı, yumuşak ünsüzle bitemeyeceğine göre de ızdırıp. Ben ilkinini kullanıyorum.

Yıl “Öz Türkçe”, sene “eski Türkçe”, biz ilkinizi kullanacağız, öğretilen o. Fakat sonra ilginç bir şey oldu, Öz Türkçe sözcükler yeni kuşaklar için daha “eski” ve anlaşılmasız kaldı. “İstenç”i bilmiyorlar, “irade”yi biliyorlar örneğin. Ben ikisinden birini seçmek gerektiğini düşünmüyorum açıkçası...

de de “kendisi” diyoruz, kibarlık olarak; bu kullanımdan ayırmak için kimi zaman “kendi kaşındı” denebiliyor, konuşma dilindeki bir doğrudanlık olarak; “öz kaşındı” tabii ki yanlış, kimin özü olduğunu belirtmek gerekir, “kendisi” demek de “onun özü” demek.

• **“Tükenmez kalem” ile “kurşunkalem”i Dil Derneği bitişik veriyor, doğrusu nedir sizce?**

Türkçenin çözölemeyecek yazım sorunlarından biri ayrı ve birleşik yazımlar. Ben pes ettim bu konuda. TDK da daha iyi durumda değil, o kadar çok kural ve istisna var ki tutarlı olunması mümkün değil. Buna karar veren komisyonun tartışmaları günler sürüyor eminim, sonunda kararı yorgunluktan almak zorunda kalıyorlardı.

• **“Okuyucu” çok kullanılıyor ama bana daha çok elektronik bir cihazı anımsatıyor. “Okur” demek doğru değil mi?**

Ben de zaman içinde “okuyucu” demeyi bıraktım, “okur”a yöneldim. Dil malum canlı bir şey, yazan ve konuşan herkes o dilin kurallarına katkıda bulunuyor, sosyal medya çağında bu katkı hem daha demokratik hem de daha hızlı bir biçimde etki gösteriyor. O yüzden zaman içinde kullanımın nasıl değiştiğine de bakmak lazım, bazen hata dediğimiz kural haline gelebiliyor. Örneğin “eşya” zaten çoğul, yani “eşyalar” yanlış; ama Ayfer’in (Tunç) bütün çabasına rağmen artık eşyalar doğru kullanım sayılıyor, geçmiş olsun. Benim böyle bir persenk/pelesenk takıntım var; dile persenk etmek deyimim aslı, “pelesenk” bir ağaç türü. Ama sanıyorum benimle birlikte yalnızca üç kişi “persenk” kullanıyor.

• **“Onu bilir, onu söyleriz” cümlesinde yüklemdeki ek ortak olduğu için bunu kullanmak bana doğru geliyor ama “Bunu okur, şunu dinleriz” cümlesi ekler farklı olduğu için doğru gelmiyor. Yanlıştır mıyuz?**

Bilmem, ekin fonksiyonu aynı olduğu için ve ses uyumundan ibaret bir değişiklik olduğu için ben kabul edebilirim.

• **“Üzerine” ve “üstüne” edatlarının kullanımları karışıyor mu sizce? Hangisini nerede tercih etmeli?**

Bunlar birbiri yerine o kadar çok kullanılıyor ki kimsenin aradaki farka dikkat ettiğini sanmıyorum. “Değiyorsa üzerindedir, değiyorsa üstündedir” gibi basit bir kuralı var

aslında. “Hakkında” demek istediğimizde de “üzerine” demek gerekir. Bir de kalıplaşmış kullanımlar var tabii.

• **“Fotoğraf” yerine “resim” kullanılması sizi rahatsız eder mi?**

Evet, konuşma dili dışında yapmamak lazım.

• **“İtibarıyla” mı, “itibariyle” mi?**

İtibarı ile, itibarıyla.

• **“Kurmaca” mı, “kurgu” mu?**

Bu da zaman oylamasını bekleyen ikililerden. İki için de çekincelerim var, “kurmaca” neredeyse çocukça bir çağrışıma sahip, “kurgu”nun da başka alanlarda yerleşik kullanımları var. Ama ben epeydir “fiction” karşılığı olarak kurgu diyorum.

• **“Öykü” ile “hikâye”yi nasıl ayırır sunuz?**

Hikâye anlatılandır, öykü bir edebiyat formudur. Başımızdan ilginç bir hikâye geçer, öykü değil. Her öykünün bir hikâye anlatması gerekmez. İlkini “story” ikincisini “short story” karşılığı kullanıyorum. Benim öğrenciliğimde “Öz Türkçe” ve “eski Türkçe” vardı; bize Öz Türkçe kullanmanın erdem olduğu öğretilirdi. Bu da bize Öz Türkçe - eski Türkçe ikilisi olarak öğretilmişti; “hikâye” denecek her yerde “öykü” demek gerekirdi. Ama zaman içinde bu iki sözcük yan yana ve farklı anlamlarla var olmayı öğrendi bence, düz eşanlamlı olmaktan çıktı, nüans kazandı.

• **Türkçede “ve” ve “ile” bağlaçlarına bu kadar çok ihtiyaç var mı? Az kullanmak için ne yapmalı?**

“Ama” konusunda dediğim gibi, bütün bağlaçlar konusunda daha dikkatli olmak lazım bence, hem çeşitlendirme hem de az tekrarlama açısından.

• **Bunu siz de tartışmıştınız, “yıl” mı “sene” mi? Neden?**

Yıl “Öz Türkçe”, sene “eski Türkçe”, biz ilkinizi kullanacağız, öğretilen o. Fakat sonra ilginç bir şey oldu, Öz Türkçe sözcükler yeni kuşaklar için daha “eski” ve anlaşılmasız kaldı. “İstenç”i bilmiyorlar, “irade”yi biliyorlar örneğin. Ben ikisinden birini seçmek gerektiğini düşünmüyorum açıkçası, özellikle de bir kurgu yazarı olarak bazı karakterlerime “yıl”, bazılarına “sene” dedirebilmek isterim. ■

